

TURINYS

Padėka 7
<i>Dramatis personae</i> 12
Prologas: Tyli procesija 15
I DALIS: PRADŽIOJE BUVO ŽODIS 23
1. Sovietų princai 24
2. Nauja pradžia arba aklavietė 67
3. „Patyrėme laimėjimą“ 103
4. Tėvai ir vaikai 131
II DALIS: „ĮVAIZDIS YRA VISKAS“ 175
5. Normali televizija nenormaliomis aplinkybėmis 176
6. Šviesos, kamera, Putinas 237
7. Nuotolinis valdymas 272
Epilogas: Karas eteryje 312
Nuorodos 330
Literatūra 344

7 SKYRIUS

NUOTOLINIS VALDYMAS

1999-aisiais, Naujųjų metų išvakarėse, tradiciškai per televiziją sveikindamas tautą su švente, Jelcinas pranešė, kad atsistatydina iš prezidento pareigų ir valdžios vadžias perduoda Vladimirui Putinui. „Į naują tūkstantmetį Rusija turi žengti su naujais politikais, naujais veidais, protingais, stipriais ir energingais žmonėmis. O mes, daug metų buvę valdžioje, privalome pasitraukti. Ir aš pasitraukiu... Rusija niekada negrįš į praeitį. Rusija visada judės tik pirmyn. Negaliu stoti istorijai skersai kelio.“

Tai buvo emocionali ir jaudinanti kalba. Jelcinas prašė atleidimo visų tų, kurie tikėjo, kad vienu dideliu mostu, vienu plačiu žingsniu galime peršokti iš pilkos totalitarinės praeities į šviesią, turtingą ir civilizuotą ateitį. „Pats tuo tikėjau... Atrodė – vienas proveržis ir mums pavyks. Bet nepavyko... Padariau, ką galėjau. Mane pakeis nauja karta – karta, kuri nuveiks daugiau ir kuriai pavyks geriau.“

Po Jelcino kalbos bemaž be jokios pauzės sekė Putino sveikiniams. „Šiandien man patikėta laikinai eiti valstybės vadovo pareigas... Šalyje jokio valdžios vakuomo nebus – nė minutės. Bet koks bandymas veikti už konstitucijos ribų bus ryžtingai nuslopintas.“

Dar po kelių valandų Jelcinas išvyko iš Kremliaus, jau paskutinį kartą. Perduodamas portfelį su branduoliniais kodais ir parkerį, kuriuo pasirašė savo atsistatydinimą ir Putino paskyrimą, jis tarė

įpėdiniui: „Rūpinkis... rūpinkis Rusija...“ Televizija rodė juos stovinčius greta Jelcino kabinete – jau išeinantį aukštą milžiną žilais plaukais ir į jo vietą ateinantį liekną žemaūgį.

Valdžios perdavimas atrodė nepriekaištingai sklandus. Visas ritualas surežisuotas be klaidų – šalies vadovo naujametinė kalba turėjo didesnę simbolinę vertę nei bet kokie rinkimai. Putinas jau buvo prezidentas. Tikrieji prezidento rinkimai, vyksiantys po trijų mėnesių, šį faktą tik patvirtins. Putino paskyrimas rodė ir tęstinumą, ir vizualinį kontrastą. Šaliai klausant Jelcino įpėdinio naujametinės kalbos, Putinas jau buvo Čečėnijoje. Tos nakties šventinę programą pertraukė reportažai su Putinu – vilkintis sunkų apsiaustą, apsuptas vyrų su kariškomis uniformomis, jis teikė apdovanojimus rusų kariams. „Kariaujame šį karą ne tik, kad atkurtume šalies garbę ir orumą. Kariaujame, kad būtų sustabdyta Rusijos dezintegracija“, – sakė Putinas.

Kitaip nei Jelcinas, kuris, kad ir kaip ten būtų, į Rusiją žvelgė kaip į tautą, Putinas ją pirmiausia matė kaip valstybę, o pats save laikė jos sergėtoju ir valstybininku (*gosudarstvennik*). Dvi dienos iki Rusija buvo oficialiai patikėta Putinui, jis paskelbė manifestą „Rusija ant naujo tūkstantmečio slenksčio“, kuriame šlovino valstybę kaip pagrindinį Rusijos sėkmės veiksnį ir sutelkiančią jėgą. Manifeste sakoma, kad Rusijai nereikia valstybinės ideologijos. Jos ideologija, jos nacionalinė idėja yra pati valstybė. Asmens teisės ir laisvė yra labai gerai, bet jos negali suteikti stiprybės ir saugumo valstybei. Rusija, teigė Putinas, niekada netaps antruoju Britanijos ar Amerikos leidimu – kopija šalių, kur liberalios vertybės turi galias istorines tradicijas. Rusija turi savo tradicines kertines vertybes. Tai patriotizmas, kolektyvizmas ir *deržavnost* – didelė geopolitinė valstybinė galia, prikaustanti kitų valstybių dėmesį, ir *gosudarstvenničestvo* – valstybės viršenybė.

„Rusams stipri valstybė nėra kokia anomalija, prieš kurią reikia kovoti. Priešingai, ji – tvarkos šaltinis ir garantas, pokyčių iniciatorė ir pagrindinė varomoji jėga. Visuomenė trokšta, kad būtų atkurtas gaires nurodantis ir reguliuojantis

valstybės vaidmuo. Rusijoje kolektyvinė gyvenimo forma visada buvo stipresnė už individualizmą. Faktas ir tai, kad Rusijos visuomenėje yra giliai įsišaknijęs paternalizmas. Dauguma rusų savo gyvenimo gerėjimą sieja ne tiek su savo pačių pastangomis, iniciatyva ir verslumu, bet su valstybės pagalba ir parama... Ir šito negalime ignoruoti.“¹

Kyla pagunda mūsų žinojimą apie šiandienos Rusijos valstybę ir Putiną projektuoti į pirmuosius jo prezidentavimo metus, teigti, kad Rusijos nusiritimas iki nacionalistinės korporacinės valstybės buvo dalis iš anksto apgalvoto plano. Bet tada tik nedaugelis atkreipė dėmesį į šį Putino pareiškimą. Ir dar mažiau žmonių dėl to sunerimo.

Putino tūkstantmečio pranešimas, kurį surašė Pavlovskis, atspindėjo ne tik tai, ką mąstė Putinas, bet ir tai, ką žmonės norėjo iš jo išgirsti. 2000 m. sausio nuomonių apklausa parodė, jog 55 proc. rusų viliasi, kad Putinas gražins Rusijai didžios ir gerbiamos supervalstybės (*deržava*) statusą, ir tik 8 proc. tikisi, kad jis suartins Rusiją su Vakarais². Kaip žmogus su KGB praeitimi Putinas buvo aiškiai valstybininkas, bet be jokios ideologijos, ir daugelio rusų supratimu, tai visiškai nesikirto su kapitalizmo idėja. Netgi priešingai.

Daugeliui rusų liberalų Putinas atrodė autoritariškas modernizuotojas, vėl priversiantis valstybę ir ekonomiką funkcionuoti. Žiniasklaidai Putinas buvo tuščias lapas, į kurį ji galėsianti įrašyti savo naratyvą. Gana platų galimybių koridorių susiaurins tie, kurie šį naratyvą kontroliuos. Išsilavinusi, pasiturinti vesternizuota vidurinioji klasė Putiną laikė centro dešinės prezidentu, liberalu ekonomikoje – rusiškąja Augusto Pinocheto versija.

Praėjus penkioms dienoms po Putino oficialaus išrinkimo prezidentu, Peteris Avenas, Rusijos didžiausio privataus „Alfa“ banko direktorius ir senas Putino pažįstamas, duodamas interviu *Guardian* priminė Pinochetą kaip modelį. „Esu Pinocheto šalininkas, bet ne kaip asmens, o politiko, pasiekusio rezultatų savo šalyje. Jis nebuvo korumpuotas. Visą dešimtmetį jis palaikė savo ekonomistų komandą. Tam reikia stiprybės. Čia išvelgiu paralelę. Panašumu

esama ir pačioje situacijoje.“³ Jei prezidentui tektų griebtis autoritarinių priemonių, kad įvyktų reformos, tebūnie, aiškino Avenas. Putino KGB praeitis Rusijos liberaliems žurnalistams jokio nerimo nekėlė. Gėdinti Putiną dėl jo ankstesnio darbo žvalgyboje būtų socialinės diskriminacijos forma. Tie, kurie priekaištavo Putinui dėl jo KGB praeities, buvo laikomi disidentais marginaliais, inteligentais arba *demšiza* (niekinančios frazės „demokratiniai šizofrenikai“ santrumpa).

Liberali, į ekonomiką orientuota partija „Dešiniųjų jėgų sąjunga“, vadovaujama Gaidaro, Nemcovo, Čiubaiso ir verslininkės Irinos Chakamados, per 1999 m. parlamento rinkimus gavusi padorius 8,5 procentų, rinkėjus agitavo su lozungu: „Putiną į Kremlių, Kirijenką į parlamentą.“ Nemcovas pasisakė prieš Putiną, bet palaikančių buvo daugiau. Naktį po 1999 m. gruodžio parlamentinių rinkimų Putinas dalyvavo „Dešiniųjų jėgų sąjungos“ porinkimiame vakarėlyje ir pakėlė tostą „už mūsų bendrą pergalę“.

Kitą dieną Putinas surinko visų laimėjusių politinių grupuočių lyderius savo kabinete ir prisijungė prie tosto Stalinui, kurį 120-ųjų tirono gimimo metinių proga pasiūlė komunistų lyderis Genadijus Ziuganovas. Putino senelis Stalino dvare dirbo virėju, bet išgirdęs tostą Putinas nenusipurtė iš pasibjaurėjimo. Jam Stalinas buvo ne represijų simbolis, o aukščiausia valstybinės galios išraiška. Putinas nebuvo nei stalinistas, nei liberalas. Kaip žmogus, parengtas dirbti slaptuoju agentu, jis buvo niekuo neišsiskiriantis ir su išlavintais mimikrijos įgūdžiais. Kad pelnytų pašnekovo pasitikėjimą ir simpatiją, jis persimainydavo į tokią asmenybę, kokia geriausiai tiko situacijai. Jo gebėjimas apsimesti ir pritapti su juo bendravusiems žmonėms sudarydavo išpūdį, kad jis mąsto panašiai kaip ir jie.

Putinas matė sovietų ekonomikos žlugimą; tarnaudamas KGB Drezdene, suprato kapitalistinės Vakarų Vokietijos pranašumus prieš socialistinę Rytų Vokietiją; dirbdamas už užsienio prekybą atsakingu vicemeru Sankt Peterburge, susidūrė su verslu – tad planingos ekonomikos atžvilgiu iliuzijų veik nepuoselėjo. Jo ankstyvojoje ekonomikos programoje buvo žemas visiems vienodas pajamų mokestis, ir teigiama, kad tai buvo liberaliausia, kas iki tol buvo Rusijoje. Putino patarėjas ekonomikai buvo nuoseklus liberalas

Andrejus Ilarionovas, finansų ministras – Aleksejus Kudrinas, žmogus iš Čiubaiso ir Gaidaro aplinkos. Putinas neketino demonuoti kapitalizmo – tikrai ne.

Pirmieji Putino valdymo metai Rusijos viduriniajai klasei suteikė optimizmo ir net energijos. Naftos kainoms pradėjus kilti, Rusijos ekonomikos augimas siūbtelėjo iki 10 proc., dar sparčiau didėjo disponuojamosios pajamos. Pagrindinė ir aiški Putino valdžios siunčiama žinia buvo tokia: duosime jums saugumą, stabilumą, pasididžiavimo jausmą, prekių pilnas parduotuves, galimybę keliauti užsienyje, nekvaršindami jums galvos dėl ideologijos. Atrodė, kad pildosi devintojo dešimtmečio pabaigos svajonė. Vienintelis dalykas, kurio Kremlius už tai prašė iš žmonių – užsiimkite savo reikalais ir nesikiškite į politiką – ir jie mielai tai darė. Gyvenimo stiliaus pokyčiai buvo įdomesni už politiką. Maskvoje ką tik atsiradė pirmoji IKEA parduotuvė, ir vidurinėsios klasės rusai, kaip ir visi kiti Europoje, buvo per daug įnikę į savo skandinaviško stiliaus namų kūrimą, kad jiems rūpėtų politika.

Netrukus pridėjo kavinių, kur žmonės galėjo siurbčioti kapučiną ir skaityti rusišką verslo laikraštį *Vedomosti*, dalį kurio valdė *Financial Times* ir *Wall Street Journal*. Atsirado naujo vakarietiško stiliaus kino teatrų, vietinės gamybos miuziklų, čiuožyklų, sporto klubų. Šiose naujos gyvenamosios galimybės orientuoti padėjo savaitinis blizgus žurnalas *Afiša*. Jis buvo sumanytas kaip rusiškas žurnalo *Time Out* ekvivalentas, bet kaip visada nutinka Rusijoje, jis tapo šiuo tuo daugiau. Panašiai kaip *Kommersant* „programavo“ naujuosius rusus, kaip NTV formavo vidurinėsios klasės ir savarankiškai dirbančių verslininkų skonį ir vertybes, *Afiša* kūrė jaunų, išsilavinusių, europietišku miestiečių klasę – tai buvo inteligentų vaikai, raukė nosį vien nuo žodžio „inteligentija“, kaip ir nuo visų savo tėvų pomėgių bei rūpesčių.

Pasak vieno iš *Afišos* kūrėjų ir pirmųjų redaktorių Iljos Cenciperio, jų skaitytojai buvo kažkur per vidurį tarp kūrybinės vidurinėsios klasės ir jaunų mieste gyvenančių ir sėkmingą karjerą darančių profesionalų. *Afiša* vaizdavo Maskvą kaip europietišką sostinę, niekuo nesiskiriančią nuo, tarkim, Berlyno ar Madrido. „Daugeliu atžvilgių pats *Afišos* egzistavimas patvirtina, kad Maskva yra

toks pat [Europos] miestas kaip kiti, – teigė Cenciperis. – Visa tai sutapo su Putino era – visi aplink mus ėmė turtėti, po chaoso ir netikrumo metų ryškėjo kitas naratyvas. Žmonės ėmė galvoti apie ateitį ilgesnėje perspektyvoje. Gimdyti vaikus, įsigyti šunis, šūkis „gyvenk greitai, mirk jaunas“ prarado patrauklumą. Imperijos griuvėsiuose radosi naujas gyvenimas, pulsuojuantis nežabota energija.“⁴ Netrukus *Afiša* pradėjo leisti kelionių vadovus mobiliems, angliškai kalbantiems, savarankiškiems keliautojams. *Afišos* ar *Vedomosti* skaitytojai ir „Dešiniųjų jėgų sąjungos“ rinkėjai save laikė liberalais, bet jiems reikėjo, kad teises, komfortą ir stabilumą jiems suteiktų valstybė.

Esminis šio „stabilizacijos“ naratyvo elementas buvo tai, kad dešimtas dešimtmetis vaizduotas kaip visiško chaoso ir banditizmo laikotarpis. Ironiška, kad šį vaizdinį suformavo ne tik Jelcino eros tikrovė, bet tokio pat mastu ir naujojo tūkstantmečio televizija. 2000 m. gegužę NTV rodė vieną populiariausių muilo operų „Banditų Peterburgas“ apie organizuotų nusikaltėlių gaujų bosus, Rusijoje vadintus „įteisintais karūnuotais vagimis“, apie žudymus pagal sutartį ir korumpuotus mentus. Šiame banditizmo karnavale vienintelis teigiamas herojus yra vietinis žurnalistas, bandantis išaiškinti nusikaltimus, bet viskas baigiasi tuo, kad dėl jo paties veiksmų žūva žmonės. Dešimto dešimtmečio Rusija tikrai teikė puikios medžiagos kriminalinei literatūrai – Sovietų Sąjungos žlugimas atvėrė galimybes spalvingiems gangsteriams, bet būtent po 2000-ųjų kurtos TV dramos nusikalstamumą padarė ryškiausiu praėjusio dešimtmečio bruožu. Faktą, kad Putinas buvo gyvas to dešimtmečio įsikūnijimas ir „Banditų Peterburgo“ vaizduojamu laiku kaip tik dirbo miesto mero administracijoje, stabilizacijos naratyvas nutylėjo.

Pirmasis simbolinis Putino, kaip prezidento, žingsnis buvo sovietinio valstybinio himno sugražinimas. Sukurtas 1938 m. per patį Stalino teroro siautėjimą ir skirtas šlovinti Bolševikų partiją, vėliau jis buvo paskelbtas valstybės himnu. Jelcinas šio himno ir kitų sovietinių simbolių atsisakė ir pakeitė jį Michailo Glinkos „Patriotine daina“, kūrinium be žodžių. Po susitikimo su rusų sportininkais, kurie, matyt, pasiskundė negalį giedoti valstybinio himno,

kai jis grojamas, Putinas pasiūlė sugražinti senąją melodiją, bet su naujais žodžiais, ir juos tuoj pat sukūrė dviejų ankstesnių sovietinių versijų autorius. Buvo teigiama, kad rusai trokšta susigražinti sovietinį himną, bet tai buvo netiesa. Daugumai žmonių tai tiesiog nerūpėjo.

Pats atstatymo veiksmas, kai sugražinama tai, kas kadaise buvo atmesta dėl ideologinių priežasčių, buvo savaime reikšmingas. Aleksandrui Jakovlevui tai buvo nepagarbos šalies istorijai ženklas, „krikščioniško atgailos jausmo“ stoka. „Kol gyvas, nei giedosiu, nei atsistosiu grojant šiai muzikai. Tai ne mano himnas. Tai kitos šalies himnas – jis skiriasi ne tik pavadinimu, bet ir savo esme. Esame nauja šalis, laisva Rusija ir norime būti laisvais žmonėmis.“⁵ Iš tikrųjų nei Jelcinas, nei Putinas nelaikė Rusijos nauja valstybe, tik senosios tęsiniumi. Bet Jelcinas ir jo ideologai ieškojo Rusijos valstybingumo simbolių ikirevoliucinėje eroje, išbraukdami sovietmetį kaip ideologiškai svetimą, Putinas žengė kitą logišką žingsnį – į Rusijos kaip didvalstybės naratyvą jis įtraukė sovietinę praeitį.

Liberalai, kurie atsiribojo nuo sovietinės praeities ir reikalavo atgailos, buvo nurašyti kaip sektantai. „Galbūt aš ir [Rusijos] liaudis klysta, bet norėčiau kreiptis į tuos, kurie nepritaria sprendimui [sugražinti sovietinį himną]. Prašau jūsų nedramatizuoti įvykių ir nestatyti neįveikiamų barjerų, nedeginti tiltų ir vėl neskaldyti visuomenės“, – kalbėjo Putinas Dūmoje⁶. Iš tiesų labiau nei himnas nerimauti vertė Putino formuluotė „Aš ir liaudis“.

Senojo sovietinio (kadaise bolševikų) himno atgaivinimas sutapo su Kristaus Išganytojo soboro (bolševikų sugriauto ir Lužkovo restauruoto) konsekravimu. Simbolių konfliktas Putino nejaudino. Ir viena, ir kita simbolizavo Rusijos valstybingumą. Galbūt todėl vienas iš sprendimui neprieštaravusių žmonių buvo Rusijos patriarchas Aleksijus II. Žiniasklaidos išlavintą viduriniąją klasę, skaitančią *Afišą*, pervėrė nemalonus šiurpuliukas, bet ji tai priėmė kaip postmodernistinį politinį žaidimą – į nieką negalima ir nereikia žiūrėti rimtai, nes viskas yra tik imitacija, nesvarbu ar būtų soboras, ar himnas. Sovietinio himno atgaivinimas nereiškė Sovietų Sąjungos sugražinimo, bet reiškė restauracijos pradžia, ir tai įprasta porevoliucinė istorinė tendencija.

Tad pasitikdami naują tūkstantmetį ir minėdami Sovietų Sąjungos žlugimo dešimtmetį, šalies gyventojai skimbčiojo taurėmis skambant sovietiniam himnui. Tai buvo stiprus pareiškimas, kad Putinas laisvės ir postsovietinės politinės tvarkos nelaiko valstybės, vadinamos naująja Rusija, esme, o tik dekoracija, kurią galima išmontuoti taip pat lengvai kaip teatrinę butaforiją. Pasak tuomet rašiusio įžvalgaus skiltininko Kirilo Rogovo, kaip kiekvienas simbolinis veiksmas, sovietinio himno sugražinimas turėjo praktinių pasekmių, kurių šio veiksmo autoriai nebuvo numatę. Pirmiausia atsirado simbolis, jo prasmė išryškėjo vėliau⁷.

Kitaip nei Jelcinas, Putinas jokio susvetimėjimo sovietinės praeities atžvilgiu neįjutė. Prieš metus jis atidengė paminklinę lentą ir padėjo gėlių Jurijui Andropovui, vadovavusiam KGB tada, kai jaunas Putinas prisijungė prie šios organizacijos. Vos devyniolika mėnesių sovietų valstybės vadovu išbuvęs Andropovas laikytas apsišvietusiu autoritariniu modernizatoriumi. Jo trumpa kadencija prie valstybės vairo sustiprino mitą, kad jis būtų galėjęs paversti Sovietų Sąjungą veikiančia ekonomika, kartu neleisdamas jai subyrėti, jei nebūtų pirma laiko miręs sulaukęs septyniasdešimties.

Tad atsukti istorijos juostą atgal ir rasti momentą, nuo kurio viskas pakrypo bloga linkme, norėjo ne tik liberalai, bet ir *silovikai* – jiems Putino iškilimas į aukščiausią valstybės postą atrodė kaip galimybė realizuoti Andropovo idėjas*.

Kaip dauguma tarnavusių KGB, Putinas nevertino Gorbačiovo, jam tai buvo ne žmogus, davęs Rusijai laisvę, o žmogus, dėl savo silpnumo praradęs valstybę ir postą. Po daugelio metų Putinas sakė, kad tas, kam negaila, kad Sovietų Sąjunga žlugo, neturi širdies, tas, kas nori ją atkurti, neturi smegenų. Putinas smegenis tikrai turėjo. Jis nebandė atkurti Sovietų Sąjungos, jo misija buvo užkirsti kelią tolesnei dezintegracijai. O kadangi sovietinę sistemą nuvarė būtent Gorbačiovo žiniasklaidos liberalizavimas, Putinas neketino šios klaidos kartoti.

* Netrukus po to, kai buvo paskirtas ministru pirmininku, Putinas pusiau juokais pasakė žvalgybos karininkų būreliui, susirinkusiam paminėti KGB įkūrimo metinių: „Rusijos vyriausybėje infiltruoti žvalgybos agentai sėkmingai įvykdė pirmąją operacijos dalį.“

STEBUKLINGOS TV ŠUKOS

Borisas Nemcovas prisiminė, kaip lankėsi Putino kabinete, jį tik išrinkus prezidentu. Tai buvo tas pats kabinetas, kuriame Nemcovas buvo daugybę kartų, kai prezidentavo Jelcinas. „Kalbėjome ir pokalbio viduryje Putinas paklausė, ar aš nieko prieš, jei pažiūrėtume 15 valandos žinias. Tai buvo keista. Apsižvalgiau po pažįstamą kabinetą. Atrodė, kad niekas nepasikeitė. Išskyrus vieną dalyką. Jelcino darbo stalas būdavo tuščias, išskyrus prezidento rašiklį – būtent rašiklį Jelcinas perdavė Putinui, pasirašęs savo atsistatydinimo pareiškimą. Putino darbo stalas taip pat buvo tuščias, bet rašiklio nebebuvo. Vietoj jo gulėjo TV pultas“, – sakė Nemcovas⁸. (Vargu, ar Nemcovas galėjo įsivaizduoti, kad po pusanthro dešimtmečio jis taps auka neapykantos, kurią Rusijoje kurstys šis nuotolinis TV valdymas.)

TV nuotolinio valdymo pultas tapo vienu iš Putino įrankių, jo galios skeptru. Kitaip nei Jelcinas, retai žiūrėdavęs į save per televiziją ir tiesiog išjungdavęs nemėgstamus kanalus, Putinas tapo vis labiau apsėstas televizijos. Dienos pabaigoje jis peržiūrėdavo, kaip jį nušvietė įvairūs kanalai. Pastebėjęs, kokį vaidmenį atliko televizija jam pačiam išskylant į valdžią ir sunaikinant Primakovą bei Lužkovą, Putinas suprato, kad oligarchų galia slypi tame, kad jie valdo žiniasklaidą, ir jis nenorėjo jos palikti jų rankose.

2000 m. sausį NTV parodė aštrų *Kukly* epizodą, kurio pagrindu tapo E. T. A. Hoffmanno pasaka „Mažasis Cachesas, pasivadinęs Cinoberiu“ (1819). Mažo miestelio gyventojai akiai įtiki, kad bjaurus neūžauga Cachesas yra gražus jaunuolis – miestiečius užkerėjo fėja, kuriai pagailo Cacheso. Kad ir ką jis padarytų, miestelėnai juo žavisi ir jis tampa ministru. Galiausiai vienas personažas sužino, kad Cacheso magiška galia slypi trijuose plaukuose, styrančiuose ant jo galvos. Išrovus šiuos plaukus, jo kerai išsisklaido ir jis paskęsta naktipuodyje. Šiame *Kukly* epizode Jelcino lėlė sūpuoja nykštuką Putino veidu. Fėja Berezovskis šukuoja nykštuko plaukus „stebuklingomis TV šukomis“ ir visų Rusijos pareigūnų akyse jis tampa išmintingu gražuoliu prezidentu.

Kukly savo parodiją transliavo likus keliems mėnesiams iki prezidentinių rinkimų, tuo pat metu valstybiniais TV kanalams rodant Putiną šlovinančius reportažus – štai jis iš savo rezidencijos Sočyje kariniu lėktuvu skrenda į Grozną, pozuoja povandeniniame laive, apžiūrinėja ūkininko valdas. Parodija buvo tiksli ir atpažįstama, ypač turint galvoje tai, kad Putinui trūko ūgio. Pasak rusų žiniasklaidos pranešimų, Putinas labai įsiskaudino.

Po kelių savaitių mažo tiražo Sankt Peterburgo laikraštyje pasirodė sovietinio stiliaus laiškas, smerkiantis *Kukly* laidą kaip nusi-kalstamą. „*Kukly* giliai įžeidė ir papiktino, nes čia piktnaudžiaujama žodžio laisve“, rašoma laiške⁹. Vieną iš laiško autorių Putinas tuoj paskyrė savo „patikėtiniu“ prezidentinėje kampanijoje. Netrukus prokurorai pradėjo tyrimą prieš Gusinskį ir jo „Media Most“ grupę.

Kukly scenaristas Viktoras Šenderovičius gavo žinią, matyt, iš Kremliaus, kurioje rašoma, kad „Media Most“ puolimas liausis, jei NTV įvykdys tris sąlygas: ims kitaip nušviesti Čečėnijos karą, nustos kritikuoti „šeimą“ ir iš *Kukly* laidos pašalins „pirmąjį asmenį“, t. y. Putiną. Atsakydamas į tai, Šenderovičius paviešino šį laišką ir sukūrė dar labiau provokuojančią parodiją, paremtą Biblija, – čia Putinas vaizduojamas kaip Dievas. Bet Putino lėlė šioje serijoje nepasirodė, vietoj jos buvo rodomas liepsnojantis krūmas ir audros pritvinkęs debesis. Mozės vaidmenį atliko administracijos vadovas Vološinas, kuris perskaitė Dešimt Dievo įsakymų: nežudyk, išskyrus Kaukazo tautų žmones šūdo skylėj; neturėk kitų dievų tik Jį vieną – mažiausiai dviem kadencijoms; nevok, išskyrus federacijos turtą. Paklaustas, kaip reiktų į „Jį“ kreiptis, Vološinas atsakė: „Tiesiog vadinkite Viešpačiu Dievu (*Gospod' Bog*), arba trumpiniu GB.“ Rusiškai GB buvo nuoroda į KGB.

Lyg to nepakaktų, kovo 24-ąją, dvi dienos iki Putiną išrenkant prezidentu, NTV parodė pokalbių laidą „Nepriklausomas tyrimas“ (*Nezavisimoye rassledovaniye*), kurioje kvestionuota oficiali sprogimų daugiabučiuose 1999 m. rudenį versija. Daugiausia dėmesio skirta rengtam daugiabučio sprogdinimui Riazanėje, kurio pavyko išvengti. Laidos vedėjas kalbino buvusius ir esamus Federalinio saugumo biuro (FSB) pareigūnus ir daugiabučio gyventojus,